

Virtuální mosty: Edukativní nástroj pro snižování sociální distance v Ústeckém kraji

Zpráva se zaměřuje na sociální vyloučení v Ústeckém kraji a na to, jak postoje veřejnosti ovlivňují jeho řešení. Navrhuje využití virtuální reality jako nástroje, který může posílit empatii pracovníků veřejných institucí a podpořit sociální soudržnost regionu.

Region univerzitě
Univerzita regionu

VÝZKUMNÁ ZPRÁVA 07
ZNALOSTNÍ HUB

ÚVOD

Sociální vyloučení je dlouhodobý problém, který významně ovlivňuje život jednotlivců i celých regionů. Nejde jen o nedostatek peněz, ale o souhrn překážek, které lidem brání plně se zapojit do společnosti – například omezený přístup ke vzdělání, práci, bydlení nebo veřejným službám. Často se k tomu přidává i nedůvěra okolí, předsudky a nálepky, které situaci ještě zhoršují. Lidé žijící v sociálním vyloučení se tak mohou dostávat do začarovaného kruhu, ze kterého je obtížné se vlastními silami dostat.

V Ústeckém kraji má tento problém výraznou podobu. Region se dlouhodobě potýká s vyšší nezaměstnaností, nižší úrovní vzdělání, zadlužeností domácností i nedostatkem kvalitního bydlení. Tyto faktory spolu souvisejí a často se vzájemně posilují. Výsledkem je vznik lokalit, kde se problémy koncentrují a kde je obtížné dosáhnout změny bez systematické podpory. Sociální vyloučení zde proto není okrajovým jevem, ale jedním z klíčových témat regionálního rozvoje.

Vedle ekonomických a institucionálních příčin však hraje důležitou roli i to, jak o těchto tématech přemýšlí většinová společnost. Mezi různými skupinami obyvatel může vznikat odstup, nedůvěra a stereotypní vnímání. Tento jev se označuje jako sociální distance – tedy míra, s jakou jsou lidé ochotni přijmout druhé jako své sousedy, kolegy nebo partnery ve veřejném prostoru. Pokud je sociální distance vysoká, komplikuje to nejen mezilidské vztahy, ale i fungování veřejných služeb a podporu opatření, která mají sociální vyloučení řešit.

Úspěch inkluzivních politik totiž nezávisí pouze na tom, jak jsou nastavené zákony nebo kolik je vyčleněno finančních prostředků. Stejně důležité je, zda jim veřejnost rozumí a považuje je za spravedlivé a smysluplné. V demokratické společnosti jsou sociální opatření financována z veřejných rozpočtů a podléhají politickému rozhodování. Pokud většina obyvatel vnímá podporu znevýhodněných skupin jako nezaslouženou nebo zbytečnou, může to oslabit jejich legitimitu a stabilitu.

Výzkumy dlouhodobě ukazují, že postoje vůči lidem ohroženým chudobou či příslušníkům menšin jsou často ovlivněny stereotypy a zjednodušenými představami. Sociální vyloučení bývá někdy redukováno na „problém určité skupiny“, což může vést ke stigmatizaci a dalšímu prohlubování bariér. Přitom jde o komplexní jev, který má strukturální příčiny – například nedostatek pracovních příležitostí, slabší vzdělávací zázemí nebo dlouhodobou ekonomickou transformaci regionu.

Z toho vyplývá, že řešení sociálního vyloučení nemůže být zaměřeno pouze na osoby v nouzi. Stejně důležitá je práce s postoji většinové společnosti a s prostředím, ve kterém veřejné služby fungují. Pokud se podaří snížit sociální distanci, podpořit porozumění a posílit vzájemnou důvěru, může to vytvořit lepší podmínky pro fungování sociálních politik i pro dlouhodobý rozvoj regionu.

Tato zpráva se proto zaměřuje nejen na samotné sociální vyloučení, ale také na to, jak lze prostřednictvím moderních vzdělávacích nástrojů – například využití virtuální reality – přispět ke změně postojů a ke snížení sociální distance. Cílem je nabídnout konkrétní a realistický návrh, který může podpořit sociální soudržnost a stát se součástí širší transformace Ústeckého kraje.

VAZBA

VAZBA TÉMATU NA TRANSFORMACI REGIONU

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ JAKO PŘEKÁŽKA REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Sociální vyloučení patří mezi klíčové problémy, které ovlivňují vývoj Ústeckého kraje. Nejde jen o jednotlivce bez práce nebo rodiny s nízkými příjmy. Jde o situaci, kdy se více nepříznivých faktorů spojuje – například nezaměstnanost, nižší vzdělání, zadluženost, špatné bydlení či omezený přístup ke službám. Tyto faktory vytvářejí prostředí, ve kterém je velmi obtížné změnit životní situaci bez vnější podpory.

Region prošel výraznou ekonomickou proměnou spojenou s útlumem průmyslu a těžby. Tato změna přinesla dlouhodobé sociální dopady, které se promítly do některých lokalit výrazněji než jinde. Vznikla území s vyšší koncentrací chudoby a sociálních problémů. Pokud se těmto oblastem nevěnuje systematická pozornost, může docházet k jejich postupné izolaci a dalšímu prohlubování rozdílů mezi skupinami obyvatel.

Z hlediska transformace regionu je důležité chápat, že sociální stabilita je stejně důležitá jako ekonomický růst. Bez řešení sociálního vyloučení nelze dlouhodobě budovat prosperující a soudržnou společnost. Opatření zaměřená pouze na investice či infrastrukturu nestačí, pokud nejsou doplněna podporou vzdělávání, zaměstnanosti a sociální integrace.

POSTOJE VEŘEJNOSTI A SOCIÁLNÍ DISTANCE

Významnou roli při řešení sociálního vyloučení hrají postoje většinové společnosti. Pokud mezi lidmi existuje výrazná sociální distance – tedy odstup, nedůvěra nebo stereotypní vnímání určitých skupin – komplikuje to nejen mezilidské vztahy, ale i realizaci veřejných politik. Sociální opatření jsou financována z veřejných prostředků a jejich podpora závisí na tom, zda jim občané rozumějí a považují je za spravedlivá.

V prostředí, kde převažují předsudky nebo zjednodušené představy o příčinách chudoby, může být podpora inkluzivních programů slabá. Sociální vyloučení je pak často vnímáno jako individuální selhání, nikoli jako důsledek širších ekonomických a strukturálních podmínek. Takové vnímání může oslabovat ochotu hledat systémová řešení a podporovat dlouhodobé změny.

Pro transformaci regionu je proto zásadní nejen poskytovat pomoc, ale také pracovat s informovaností a porozuměním veřejnosti. Pokud se podaří snížit sociální distance a posílit empatii, může to přispět k větší podpoře sociálních opatření a k lepší spolupráci mezi institucemi a obyvateli.

INOVATIVNÍ PŘÍSTUPY JAKO SOUČÁST TRANSFORMACE

Změna postojů a snižování sociální distance není jednoduchý proces. Nestačí pouze předávat informace nebo prezentovat statistická data. Výzkumy ukazují, že účinnější bývají zážitkové formy vzdělávání, které umožňují lépe porozumět životní situaci druhých. V tomto kontextu zpráva představuje využití virtuální reality jako nástroje, který může pomoci pracovníkům veřejné správy i dalším odborníkům nahlédnout na problematiku sociálního vyloučení z jiné perspektivy.

Virtuální realita umožňuje prožít modelovou situaci z pohledu osoby, která čelí například dluhům, nejistému bydlení nebo ztrátě zaměstnání. Taková zkušenost může podpořit hlubší porozumění každodenním dilematům a zvýšit citlivost při rozhodování. Nejde o nahrazení odborných znalostí, ale o jejich doplnění o osobní rozměr.

Zařazení inovativních vzdělávacích nástrojů do systému profesního rozvoje může přispět ke kultivaci přístupu veřejných institucí k lidem v obtížné situaci. Pokud budou pracovníci lépe rozumět souvislostem sociálního vyloučení, mohou lépe nastavovat komunikaci i konkrétní opatření. Takový přístup podporuje nejen jednotlivce, ale i širší proces transformace regionu směrem k větší soudržnosti a stabilitě.

SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ A PROSTOR PRO INOVACE

Sociální vyloučení a postoje veřejnosti vůči lidem ohroženým chudobou patří mezi témata, která jsou dlouhodobě předmětem odborného výzkumu i veřejné debaty. Odborné studie potvrzují, že sociální vyloučení není náhodným jevem ani důsledkem individuálního selhání, ale výsledkem souhry ekonomických, vzdělávacích, institucionálních a historických faktorů. V regionech, které prošly výraznou hospodářskou proměnou, se tyto vlivy často kumulují a vytvářejí prostředí, ve kterém je obtížné dosáhnout rychlé a udržitelné změny.

V případě Ústeckého kraje je problematika sociálního vyloučení dlouhodobě sledována a analyzována. Existují data o nezaměstnanosti, zadluženosti domácností, vzdělávacích nerovnostech i koncentraci sociálně vyloučených lokalit. Tyto poznatky pomáhají nastavovat konkrétní opatření a programy podpory. Zároveň se však ukazuje, že samotná analýza socioekonomických ukazatelů nestačí. Vedle strukturálních faktorů hraje důležitou roli i to, jak většinová společnost situaci vnímá a jaké postoje zaujímá vůči lidem v obtížné životní situaci.

Významnou součástí výzkumu je proto koncept sociální distance. Ten popisuje míru ochoty přijímat členy jiných skupin jako sousedy, kolegy či partnery ve veřejném prostoru. Pokud je sociální distance vysoká, může to znamenat větší odstup, nedůvěru nebo stereotypní pohled na určité skupiny obyvatel. Takové postoje mohou mít dopad nejen na mezilidské vztahy, ale i na podporu veřejných politik zaměřených na inkluzi. Lidé jsou méně ochotni podporovat sociální programy, pokud je vnímají jako nezasloužené nebo nespravedlivé. To může oslabovat stabilitu a legitimitu opatření, která mají pomoci snižovat nerovnosti.

Výzkumy však zároveň ukazují, že postoje nejsou pevně dané. Mohou se měnit v závislosti na zkušenosti, informovanosti a osobním kontaktu. Pokud mají lidé možnost lépe porozumět souvislostem sociálního vyloučení a nahlédnout na problém z širší perspektivy, může se snižovat míra sociální distance. Právě zde vzniká prostor pro vzdělávací aktivity, které pracují nejen s informacemi, ale také s emocemi a osobní zkušeností.

Tradiční vzdělávací metody, jako jsou přednášky nebo textové materiály, mají své místo, ale jejich vliv na hlubší změnu postojů bývá omezený. Moderní přístupy v oblasti vzdělávání zdůrazňují význam zážitkového učení. To umožňuje účastníkům aktivně vstoupit do modelové situace, zažít ji z jiné perspektivy a následně ji reflektovat. Takový proces může vést k hlubšímu pochopení každodenních dilemat, kterým čelí lidé žijící v sociálním vyloučení.

V posledních letech se v této souvislosti stále častěji využívá virtuální realita. Ta umožňuje vytvořit realistické simulace situací, například jednání s úřady, řešení dluhů nebo hledání bydlení. Účastník se může ocitnout v roli člověka, který čelí kombinaci omezených možností a složitých rozhodnutí. Výzkumy ze zahraničí naznačují, že taková zkušenost může podpořit rozvoj empatie, zejména pokud je doplněna odborným výkladem a následnou diskusí. Virtuální realita sama o sobě není řešením, ale může být účinným nástrojem v rámci širšího vzdělávacího programu.

V českém prostředí zatím existuje jen omezený počet systematicky ověřených nástrojů, které by moderní technologie využívaly ke snižování sociální distance. To vytváří prostor pro inovaci, zejména v regionech, kde je problematika sociálního vyloučení výrazná. Propojení virtuální reality a modulárního e-learningu představuje možnost, jak spojit technologický rozvoj s konkrétními potřebami regionu. Pokud je nástroj zaměřen především na pracovníky veřejné správy a sociálních služeb, může ovlivnit jejich přístup ke klientům i způsob komunikace o sociálních otázkách s veřejností.

Prostor pro inovace tedy nespočívá jen v samotné technologii, ale také v jejím systematickém začlenění do vzdělávání a profesního rozvoje. Pokud bude nový nástroj pravidelně využíván, vyhodnocován a dále rozvíjen, může přispět k postupné změně profesní kultury a podpořit širší proces transformace regionu směrem k větší soudržnosti, porozumění a stabilitě.

VLASTNÍ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU, VLASTNÍ POJETÍ V KONTEXTU TRANSFORMACE ÚSTECKÉHO KRAJE

Navrhované řešení reaguje na zjištění, že změna postojů vůči lidem ohroženým sociálním vyloučením není možná pouze prostřednictvím teoretických informací nebo administrativních opatření. Pokud má dojít k posílení empatie a ke snížení sociální distance, je nutné pracovat se zkušeností, porozuměním a schopností nahlížet situaci z perspektivy druhého člověka. V kontextu Ústeckého kraje zpráva navrhuje inovativní vzdělávací nástroj založený na využití virtuální reality, který je doplněn systematickým vzdělávacím modulem.

VYUŽITÍ VIRTUÁLNÍ REALITY JAKO NÁSTROJE ROZVOJE EMPATIE

Základním prvkem navrhovaného řešení je vytvoření realistické simulace prostřednictvím virtuální reality. Účastník se ocitá v modelové životní situaci inspirované skutečnými zkušenostmi lidí, kteří čelí sociálnímu vyloučení – například řeší zadlužení, nejisté bydlení nebo složitou komunikaci s institucemi. Cílem není vyvolat soucit – ukázat chudobu, ale umožnit pochopení každodenních rozhodnutí, která jsou často ovlivněna omezenými možnostmi a dlouhodobým tlakem.

Virtuální realita nabízí intenzivní zážitek, který může pomoci narušit stereotypní představy o příčinách chudoby a sociálních problémů. Uživatel si uvědomuje, že situace není výsledkem jednoduché volby, ale souhry mnoha faktorů. Tento typ zážitku může přispět k hlubšímu porozumění, které je obtížné dosáhnout pouze prostřednictvím textu nebo přednášky.

IMPLEMENTACE, VYHODNOCENÍ A PŘÍNOS PRO REGION

Navrhovaný program je určen především pracovníkům veřejné správy a sociálních služeb v Ústeckém kraji. Právě tito profesionálové jsou v přímém kontaktu s lidmi ohroženými sociálním vyloučením a jejich přístup významně ovlivňuje kvalitu podpory i důvěru ve veřejné instituce. Systematické začlenění vzdělávacího modulu do profesního rozvoje může přispět ke kultivaci komunikační praxe a citlivějšímu rozhodování.

Součástí návrhu je také průběžné vyhodnocování účinnosti nástroje. Porovnání s běžnými zažitkovými formami vzdělávání umožní zjistit, zda virtuální realita skutečně vede ke snížení sociální distance a ke změně postojů. Díky tomu může být program dále upravován a rozvíjen na základě konkrétních zkušeností.

Z hlediska regionální transformace má řešení širší význam. Posilování empatie a porozumění může podpořit sociální soudržnost, zlepšit kvalitu práce institucí a přispět k otevřenější atmosféře ve společnosti. Inovativní vzdělávací nástroj tak není samoučelnou technologií, ale součástí širšího úsilí o stabilnější a soudržnější rozvoj Ústecký kraj.

ZÁVĚR

Sociální vyloučení v Ústeckém kraji není pouze otázkou nedostatku peněz nebo služeb. Jde o komplexní problém, který ovlivňuje vztahy mezi lidmi, důvěru ve veřejné instituce i celkovou atmosféru ve společnosti. Vedle ekonomických faktorů hraje důležitou roli také to, jak většinová společnost vnímá lidi žijící v chudobě nebo v obtížných životních situacích. Pokud mezi skupinami obyvatel přetrvává odstup, nedůvěra a stereotypy, oslabuje to účinnost i těch nejlépe nastavených sociálních programů. Bez porozumění a podpory veřejnosti totiž zůstávají inkluzivní opatření křehká a snadno zpochybnitelná.

Zpráva ukazuje, že klíčovým faktorem může být práce s empatií a snižování tzv. sociální distance. Nestací pouze předávat informace nebo apelovat na správné hodnoty. Výzkumy potvrzují, že skutečnou změnu postojů přinášejí zejména zážitkové formy vzdělávání, které umožňují nahlédnout na situaci z perspektivy druhého člověka. Právě zde může sehrát významnou roli virtuální realita. Díky možnosti „vtělit se“ do životní situace osoby v sociálním vyloučení nabízí intenzivní zkušenost, která podporuje jak porozumění příčinám problému, tak emocionální složku empatie.

Navrhované řešení spočívá v kombinaci VR simulací a modulárního e-learningu, které jsou určeny zejména pracovníkům veřejné správy a sociálních služeb v Ústeckém kraji. Cílem není vytvořit jednorázový zážitek, ale dlouhodobě využitelný vzdělávací nástroj, který může být začleněn do běžného systému profesního rozvoje. Takový přístup umožňuje systematicky pracovat s tématem empatie a porozumění strukturálním příčinám sociálního vyloučení.

Důležitou součástí návrhu je také jeho ověřování v praxi. Zpráva počítá s možností porovnat dopady VR školení s běžnými formami vzdělávání, aby bylo možné vyhodnotit jeho účinnost a případně nástroj dále rozvíjet. Díky tomu se řešení nestává pouze inovativní myšlenkou, ale potenciálně funkčním nástrojem, který může přinášet měřitelné výsledky.

Z hlediska dlouhodobé udržitelnosti je klíčová spolupráce regionálních aktérů – zejména Ústeckého kraje jako koordinátora, Univerzity J. E. Purkyně jako odborného garanta a institucí, které budou nástroj využívat ve své každodenní praxi. Pokud se podaří VR školení systematicky zakotvit do vzdělávacích plánů, může se stát součástí širší změny profesní kultury při práci s lidmi v sociálním vyloučení.

Závěrem lze říci, že řešení sociálního vyloučení vyžaduje nejen ekonomická a institucionální opatření, ale i práci s postoji a vzájemným porozuměním. Inovativní vzdělávací nástroje, jako je virtuální realita, mohou být jedním z kroků, jak posílit sociální soudržnost, zvýšit citlivost veřejných institucí a podpořit dlouhodobou transformaci Ústeckého kraje směrem k otevřenější a inkluzivnější společnosti.

**Spolufinancováno
Evropskou unií**

Ministerstvo životního prostředí

UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

**V případě potřeby více informací či zájmu o spolupráci kontaktujte vedoucího
výzkumného týmu Eva Fuchsová – eva.fuchsova@ujep.cz.**

AUTOŘI

Eva Fuchsová; Tereza Grosse; Michaela Veselá Hiekischová; Jitka Laštovková; Michaela Jánská

VYDAVATEL

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem www.ujep.cz

Výzkumná zpráva byla vytvořena v rámci projektu
RUR – Region univerzitě, univerzita regionu, reg . č. CZ.10.02.01/00/22_002/0000210.